

**Szent István Egyetem
Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola
Gödöllő**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

***A magyarországi bor termékpálya
jövedelmezőségének vizsgálata***

Készítette:
Szamosköziné Kispál Gabriella

**Gödöllő
2018**

A doktori iskola

megnevezése: Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

tudományága: Agrárgazdaságtan

vezetője: **Prof. Dr. Lehota József DSc.**
egyetemi tanár, MTA doktora
Szent István Egyetem,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézete

témavezető: **Prof. Dr. Takács István PhD**
egyetemi tanár
Óbudai Egyetem
Keleti Károly Gazdasági Kar
Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet

Az iskolavezető jóváhagyása

A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Bevezetés	1
2.	A hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozása.....	4
3.	Az adatbázis és az alkalmazott módszerek	7
3.1.	Szekunder adatbázisok áttekintése.....	8
3.1.1.	A magyar szőlő és bor számainak alakulása és okai.....	8
3.1.2.	Együttműködések a vertikumban Magyarországon és a világon...8	
3.1.3.	A szőlő felvásárlási ár és a szerződéses rendszer bemutatása és értékelése	8
3.2.	Primer kutatások	8
3.1.1.	Együttműködési attitűdök vizsgálata – kvalitatív kutatás.....	8
3.1.4.	Összehasonlító költségelemzés és érzékenységvizsgálat.....	9
3.1.5.	AKI adatok SPSS-sel való feldolgozása – Varianciaelemzés.....	10
3.1.6.	A szőlő feldolgozási alternatíváinak költségelemzése.....	10
3.1.7.	Félig strukturált mélyinterjúk.....	11
4.	Eredmények	12
4.1.	A magyar szőlőtermelés és bor előállítás alakulása és a változások főbb okai	12
4.2.	Kockázatok és együttműködések	12
4.3.	A szőlő felvásárlási ára és a szerződéses rendszer.....	13
4.4.	Együttműködési attitűdök vizsgálata	14
4.5.	Összehasonlító költségelemzés és érzékenységvizsgálat.....	15
4.6.	AKI adatbázis elemzése varianciaanalízissel.....	16
4.7.	A szőlő feldolgozási alternatíváinak költségelemzése.....	20
5.	Új és újszerű kutatási eredmények.....	21
6.	Összefoglalás és javaslatok.....	22
7.	Irodalomjegyzék	24
8.	Az értekezés témaköréhez kapcsolódó tudományos publikációk.....	26

1. BEVEZETÉS

2000 óta a Föld szőlő- és borágazata számtalan változáson ment keresztül. A hagyományos bortermő országok termőterületei csökkentek, az úgynevezett „újvilági országok” területei rohamosan megnöttek. A világ szőlőtermelése és borfogyasztása átalakult. Míg az európai országok szőlőterületei összezsugorodtak, addig Kína közel kétszeresére növelte szőlőterületeit. A világ borpiacánál egyre nagyobb arányt képvisel Argentína, Chile, Dél-Afrika és Óceánia. Európa vezető bortermelő országaihoz hasonlóan Magyarországon is a szőlőterület csökkenése volt tapasztalható, a trend itt is éreztette hatását.

A kutatási téma azért aktuális, mert bár történtek az elmúlt években pozitív előre lépések az ágazatban - amit a későbbiekben kifejtek -, de ennek ellenére az elmúlt 25 évben a felére csökkent a szőlőültetvények területe Magyarországon. Így egyre kevésbé tudjuk kihasználni a kedvező természeti adottságainkat a kitűnő borok előállítására céljára. A tapasztalataim és a szakmai képviselőkkel, termelőkkel lefolytatott beszélgetések alapján úgy gondolom, hogy ebben nagyon fontos szerepe van a szőlő és bor megfelelő felvásárlási árának. Ez lehet a kulcs az ágazat nagyobb mértékű fellendítésére.

Alapvetően egy gazdálkodó azért termel, hogy abból megéljen, azonban ha ez nem lehetséges, akkor változtat, és azt csinálja, ami profitot hoz számára és biztonságos megélhetést nyújt. Nincs ez másképp a szőlő esetében sem. Kevesen engedhetik meg maguknak azt, hogy ha valamely tevékenység veszteséget termel, vagy nem teremti meg a stabil megélhetéshez szükséges feltételeket, akkor azt továbbra is ugyanúgy, ugyanolyan lelkesedéssel és befektetéssel végezzék.

Magyarország hagyományosan bortermelő ország, mely az elmúlt évtizedekben sokat veszített presztízséből és főként szőlőtermő területeiből. A magyar kultúra összeforrt a borfogyasztással és a bormondásokkal, mely igazolja azt, hogy a bor mindig is fontos szerepet játszott a magyar ember életében. Elég csak arra visszagondolni, hogy az Alföldön már a XIII. században is volt szőlőtermelés vagy, hogy Jókai, Vörösmarty és Márai Sándor milyen borral kapcsolatos filozófiákat vetett papírra. Ezt a kultúrát érdemes tovább vinni, hogy unokáink is kóstolhassák a magyar nedűket és megismerkedhessenek a magyar bor adta aromákkal és ízekkel.

Az értekezés témája azért volt egyértelmű, mert az ágazat több mint negyvenezer ember életére van közvetlenül kihatással, közvetve pedig számos feldolgozó és több millió fogyasztó életét befolyásolja. Az ország vezetői is úgy gondolják,

hogyan vannak rejtett tartalékai ennek az ágazatnak és igyekeznek népszerűsíteni a magyar borokat. Ráadásul az Európai Unió jelenleg támogatja a szőlő szerkezetátalakításokat és a borászati gépbszerzéseket, mely lehetőségeket érdemes lenne kihasználni. Ez utóbbi csak akkor lehetséges, ha van gazdálkodó, aki hisz a jövőben és szeretne szőlőt termelni, melynek alapja a megfelelő jövedelemszerzés. Amennyiben biztosított hosszútávon a megfelelő minőségű és mennyiségű szőlő, csak akkor gondolkodhatunk távlatokban a borászatot illetően. A jövedelmező szőlőtermeléshez az utat a megfelelő mértékű garantált és tervezhető szőlőfelvásárlási ár tudja biztosítani, mely fedezi a költségeket, a felmerült termelői béreket, a szükséges beruházási alapokat és az amortizációt egyaránt.

Az Európai Unió néhány tagországában már van rá példa, hogyan határozzák meg a gyakorlatban a szőlő felvásárlási árát. Ha ott ez működik és kialakítja a vertikumban a kölcsönös együttműködéseket, elősegíti az érdekegyesítést és feloldja az érdekellentéteket, akkor úgy gondolnánk, hogy ez a nyerő-nyerő módszer Magyarországon is beválik. Sajnos ez a gyakorlatban nem ennyire egyszerű, pedig 2014 óta a HNT is készít szőlőár előrejelzéseket a probléma megoldására. Ennek ellenére a szőlőárak még mindig nagyon alacsonyak és a költségeket csak ritkán fedezik. 2017-ben a szakmaközi szervezet kötelezővé tette a szerződéses rendszert is azoknak a szőlőtermelőknek, borászatoknak és felvásárlóknak, akik 10 tonna feletti mennyiségben állítanak elő vagy vásárolnak fel borszőlőt. A probléma azonban még mindig fennáll, ezért érdemes megvizsgálni a szőlőtermelő-felvásárló kapcsolatát annak érdekében, hogy valósággá váljon a nyertes-nyertes helyzet kialakítása. Fontos szempont az is, hogy a szőlőtermelő a szőlőt csak gyümölcsként vagy már feldolgozott terméként értékesíti. Utóbbinál a jövedelmezőség akár többszörös is lehet, mely elősegítheti a fennmaradást.

Munkámmal szeretném elérni azt, hogy érvényesüljön a Pannónia Női Borrend alapító tagjának és tiszteletbeli elnökének (Keményné in Sztanev 2014, 14.p.) megfogalmazott gondolata Sztanev Bertalan borszakíró felé, miszerint „...a tisztességes munka, az optimista hozzáállás hosszú távon meghozza gyümölcsét.”

A kutatási problémák, amiket vizsgálni kívánok:

- Magyarország szőlőterületének drasztikus csökkenése 1970 óta. Országunkban nagyon kedvezőek az éghajlati viszonyok (adott a sav és cukor harmóniája) a szőlő termeléséhez, mégis fogynak a szőlővel borított területek. Mik állnak ezen ok mögött?

- Mintegy 60 ezer szőlőtermelő megélhetésére van hatással a magyar borágazat alakulása, melynek jövedelmezősége kérdéses. Hogyan lehet jövedelmező és fenntartható?
- Már elkezdődött egy pozitív elmozdulás az ágazatban, de ez csak tüneti kezelésre elég, a valóságban való működéshez többre van szükség. Mik lehetnek ezek a tényezők?

Ha a „magyar bor” helyzete romlik, az veszélyt jelenthet a magyar kultúrára és közösségre is. Éppen ezért a fenti kérdések megválaszolásához az alábbi kiindulási célokat fogalmaztam meg.

A kutatásom céljai:

- A magyar borpiac elmúlt 20 évének áttekintése és a világviszonylatban betöltött borpiaci részesedésének bemutatása.
- A szőlő termőterületeinek csökkenését okozó tényezők felderítése.
- A szőlő felvásárlási árait befolyásoló tényezők kimutatása.
- A szőlőtermelők és a szőlőt felvásárlók közötti szerződéses rendszerek áttekintése.
- A szőlőtermelők kiszolgáltatottságának csökkentésében lévő segítségnyújtás.
- A szőlőtermelők alternatíváinak kimutatása a jövedelmező és fenntartható szőlőtermelés érdekében.

2. A HAZAI ÉS NEMZETKÖZI SZAKIRODALOM FELDOLGOZÁSA

A szakirodalmi feltérképezést a világ szőlő- és bortermelési adataival és borfogyasztásával kezdtem, mert Ricardo szerint a bor egy globális üzlet. Ezek után szűkítettem a területet az európai országokra, később pedig Magyarország értékeit vizsgáltam meg.

Összességében, globális szinten csökken a szőlőterületek mérete, a szőlőtermelés enyhén növekvő tendenciát mutat. Ez valószínűleg a borpiaci átrendeződésnek köszönhető, hiszen az „újvilági országokban” (USA, Argentína, Chile, Ausztrália, Új-Zéland, Dél-Afrika) sok esetben nagyobb hozammal lehet számolni. A más technológia és fajták révén pedig az időjárás is kevésbé hat károsan ezeken a területeken. Ezen kívül fontos, hogy most már olyan feltörekvő országokkal is számolni szükséges a bor világában, mint Kína, India és Törökország.

Ha marad a jelenlegi tendencia, akkor kb. 2030-ra az EU-n kívüli országok veszik át az irányítást a szőlő- és borgazdaságban világszinten. A 2013-tól 2015-ig tartó tényadatok is alátámasztják ezt a scenáriót.

1. táblázat A szőlő termőterületének és a borfogyasztásnak az alakulása világviszonylatban

Termőterület	Globálisan	Csökken
	Hagyományos bortermelők (Európa)	Csökken a területük, de még mindig vezető szerep
	„Újvilági országok” (USA, Argentína, Chile, Ausztrália, Új-Zéland, Dél-Afrika)	Nő vagy stagnál
	Kelet (Kína, India)	Rohamosan nő
Borfogyasztás	Globálisan	Minimálisan nő
	Hagyományos bortermelők (Európa)	Kb. a felére csökkent, egyes országokban stagnált
	„Újvilági országok” (USA, Argentína, Chile, Ausztrália, Új-Zéland, Dél-Afrika)	Növekedett
	Kelet (Kína, India)	Növekedett

Forrás: Az OIV 2015a, az OIV 2017a, az OIV 2017b, az OIV 2017c és az OIV2017d adatai alapján saját szerkesztés

2. táblázat Az Európai Unió kiemelt bortermelő országainak szőlőterület változásai (ezer ha)

Országok	2004	2013	2015	Változás 2004/2013	Változás 2004/2015
Spanyolország	1166,7	945,7	nincs adat	-18,94%	
Franciaország	851,8	760,6	802,9	-10,71%	-5,74%
Olaszország	786,7	702,1	650,7	-10,75%	-17,29%
Portugália	209,0	179,5	198,6	-14,11%	-4,98%
Görögország	115,2	101,3	103,3	-12,07%	-10,33%
Románia	202,8	176,9	183,7	-12,77%	-9,42%
Magyarország	93,2	72,3	65,0	-22,42%	-30,26%

Forrás: A KSH adatai (2004,2013) és az Eurostat (2017b 13.p.) alapján saját szerkesztés

A 2. táblázat a 2004-es adatokat mutatja 2013-as és a 2015-ös évvel összevetve (legfrissebb). A változás iránya egyértelmű minden országnál. Jól látszódik az is, hogy a vizsgált években Magyarország területe csökkent a legnagyobb mértékben. Itt is közrejátszottak a kivágási támogatások, azonban ennél több okra vezethető vissza a hatalmas területcsökkenés, mely megerősíti a kutatási célok motiváltságát. Az EU bortermelésében Magyarország az Eurostat (2017b, 21.p.) szerint 2009-ben 2,6%, míg 2015-ben 2,01%-ot tett ki. A HNT szerint az ország európai szinten a közepes bortermelő országok közé tartozik.

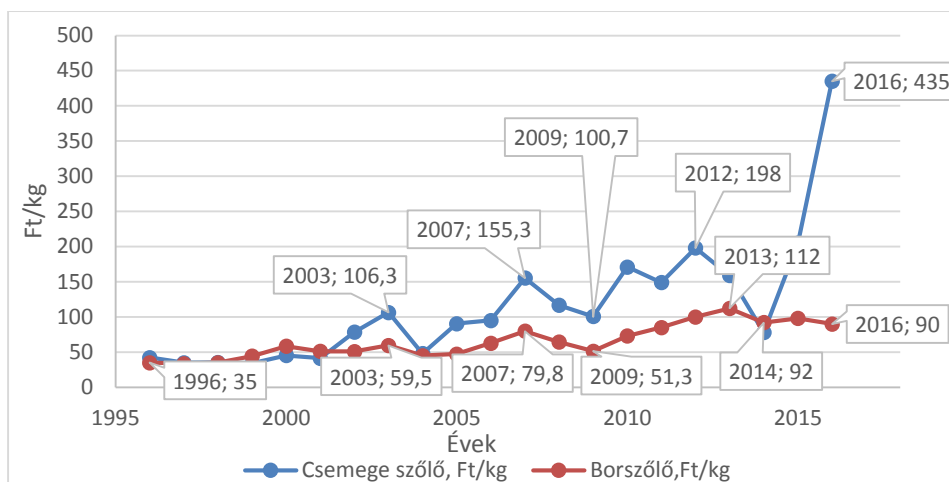
Magyarország szőlőtermő területe a HNT (2017a) szerint 2011 és 2016 között 2012-ben érte el a minimum értéket, a maga 51.659 hektárjával, és azóta kis mértékben nő. A termésmennyiség tekintetében nagyon meghatározó az évszám, 2011 és 2016 között az átlaghozam 359 ezer t körül mozgott. Bortermelésben a fenti időszakot tekintve minimum 177 millió l-rel és maximum 282 millió l-rel lehetett számolni.

Kiss Eliza a 2013-tól kinevezett szőlő-bor ágazat fejlesztéséért felelős miniszteri biztos (in Sztanév, 2014) szerint a Magyarországon megtermelt bort akár mi is meg tudnánk inni, de a magyar bor elismerésének jót tenne, ha külföldre is kijutna.

A termékpályát vizsgálva elmondható, hogy Ábel- Hegedűsné Baranyai (2017) szerint 2016-ban 41.798 db gazdaság foglalkozott szőlőtermeléssel vagy borkészítéssel, 85,9% csak szőlőtermeléssel, míg 3,09% csak borkészítéssel, 11,01% pedig mindkettővel.

Magyarországon a szőlő- és borvertikum ellátási szereplői között gyenge az együttműködés. A termelők kiszolgáltatottak, ezért a jövedelem nagy része a feldolgozóknál és a kereskedőknél koncentrálódik.

1. ábra. A borszőlő és csemegeaszőlő átlagos felvásárlási ára Magyarországon 1996-2016 között Ft/kg-ban

Forrás: KSH https://www.ksh.hu/docs/hun/agrar/html/tab1_6_1_7.html
2017.11.21

Az 1. ábra és a fenti gondolatok rávilágítanak, hogy a szőlőtermelés milyen bevételekkel jár együtt és, hogy a szőlő nagy része felvásárlásra kerül, amiért kulcsfontosságú tényező a szőlő felvásárlási ára. Ha figyelembe vesszük, hogy az input árak folyamatosan növekednek, és az átlaghozam Magyarországon jó, ha eléri a 6-6,5t/ha-t (ami a FAO szerint 10,5t/ha világszinten, az EU-ban 8,2t/ha), mellyel számolva az önköltség mintegy 110-120Ft/kg, akkor könnyen igazolhatjuk, hogy a szőlőterületek méretcsökkenése a veszteséges termelésre is visszavezethető.

A gazdasági és politikai átrendeződés okozta, hogy a vertikumban egykor egész termékpályát átfogó gazdaságok az idők során felbomlottak. Privatizáció zajlott le és ennek során a termelők és feldolgozók sok esetben szétváltak, köztük érdekellentétek alakultak ki. Ezt a szőlő-bor ágazat nagyon rosszul viseli. Ezt a szituációt is igyekszik orvosolni 2017 februárjában véglegesített ágazati stratégia, melynek a „piacképes és fenntartható szőlő- és bortermelés” a víziója.

Maga a stratégia is indokoltá teszi a kutatási célok megválaszolását és a következő módszerek alkalmazását annak érdekében, hogy az ágazat minden szereplője tisztességesen megéljen belőle.

További érv a téma mellett, hogy az ágazat kiemelt szereppel bír a 2014-2020-as pénzügyi ciklusban, hiszen 20 milliárd forint elkülönített forrást vehet majd igénybe (Kis, 2015), amit később 40 milliárd forintra emeltek az új telepítésekre hivatkozva (Györe 2018). Nagyon fontos az, hogy ez az összeg érzékelhető lesz-e az ágazatban, és ha igen, akkor hogyan.

3. AZ ADATBÁZIS ÉS AZ ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

3. táblázat A kutatási kérdéseket, hipotéziseket és módszereket összefoglaló tábla

Kutatási kérdés	Kutatási cél	Kutatási hipotézis	Alkalmazott módszerek
Fent marad hazánk a világ borpiaci térképén?	A magyar szőlő- és borpiac elmúlt 20 évének áttekintése.		Releváns szakirodalom. Regressziós modell. A változások és a várható jövőkép bemutatása trendillesztéssel.
Mi áll a magyar szőlőterületek csökkenése mögött?	A szőlő termőterületeinek csökkenését okozó tényezők megadása. A legfontosabb ágazati kockázatok és problémák feltérképezése.	H1: A szőlőnek bizonytalan a jövedelmezősége Magyarországon, és ez is oka a szőlőterületek csökkenésének.	A változások és a várható jövőkép bemutatása trendillesztéssel. Félig strukturált mélyinterjúk.
Hogyan működik a szőlőfelvásárlási ár?	A 2014 óta működő szőlőfelvásárlási árképlet megvizsgálása. Az ehhez kapcsolódó szerződéses rendszer megvizsgálása.	H2: A magyar szőlőtermelők támogatnák a kölcsönösen elfogadható és kiszámítható szőlőár bevezetését.	Félig strukturált mélyinterjúk. A releváns szakirodalom, és a jelenlegi elmélet és gyakorlat összehasonlítása.
Együttműködéssel lehet jövedelmezőbb a szőlőtermesztés?	A magyar és külföldi együttműködések bemutatása az ágazatban.	Kevés a tényleges együttműködés Magyarországon a szőlő- és borvertikumban. H3: Ennek egyik alapvető oka a csongrádi térségben a bizalomhiány.	Félig strukturált mélyinterjúk. A „best practice”-ok bemutatása az integrációkban. Együttműködési attitűd kutatás és eredményei.
Hogyan lehet jövedelmező és fenntartható a szőlőtermesztés?	Egy fenntartható szőlőtermesztési folyamat megtalálása.	H4: A magyar szőlőtermesztés is lehet jövedelmező.	Modellalkotás a 2009, 2016-os saját kutatás, illetve az AKI tesztüzemi adatai alapján. Érzékenységvizsgálat. Költségelemzések készítése a szőlő feldolgozási alternatívákhoz (szőlőlé, bor, pálinka).

Forrás: Saját szerkesztés

3.1. Szekunder adatbázisok áttekintése

3.1.1. A magyar szőlő és bor számainak alakulása és okai

A fejezet bemutatja az ágazat KSH-ból elérhető széleskörű statisztikai adatait 1996 és 2015 között Magyarországra vonatkozóan és következtet az értékek alakulásából. Megfigyeli a trendeket és annak hatásait, valamint megkeresi az értékek mögött rejlő okokat. Az elemzésnél a lineáris korrelációt, majd a regressziószámítást alkalmazom Sajtos -Mitev (2007) és Székelyi-Barna (2002) szerint.

3.1.2. Együttműködések a vertikumban Magyarországon és a világon

A fejezet célja a sikeres együttműködések és szerveződések bemutatása az ágazatban. Jól működő példák vannak, melyek alapot adhatnak arra, hogy az ágazatban lévő áhított és egy idő után kényszerű együttműködések és integrációk kialakuljanak. Arra keresem a választ, hogy ezek a szerveződések a gyakorlatban hogyan jöhetnek létre.

3.1.3. A szőlő felvásárlási ár és a szerződéses rendszer bemutatása és értékelése

A 2014 óta kiadott és éves szinten továbbfejlesztett képletet szeretném értékelni a szőlőtermelők szempontjából. Ehhez kapcsolódóan pedig a 2017 augusztusától bevezetett szerződéses rendszert is bemutatom elméleti és gyakorlati szempontok szerint is, amit ugyancsak előnyösnek neveztem korábbi kutatásaim alatt.

3.2. Primer kutatások

3.1.1. Együttműködési attitűdök vizsgálata – kvalitatív kutatás

A kvalitatív kutatási módszer a résztvevők közötti kapcsolatokat vizsgálja olyan kérdésekkel, melyek szakmailag és pszichikailag is megalapozottak, és mindkét szakma ismerete szükséges hozzájuk. A kutatás eredménye a szociogram, mely bemutatja az adott személyek közötti bizalmi térképet. Ez sok esetben a formális és informális kapcsolatok közötti különbségeket is magyarázza. A kutatás kvalitatív jellegű, melynél fogva az elemszámnak nincs alsó határa. A módszer ugyan nem reprezentatív, de segít értelmezni és megmagyarázni az egyéni tapasztalatokat és motivációkat, amelyeket a kvantitatív kutatások feltárnak, ennél fogva pedig szerves része és kiegészítője azon kutatásoknak.

A kutatást a csongrádi szőlőtermelők körében, Csongrádon, a Művelődési Házban végeztem el 2014. január 22-én. A hegyközségi gyűléseket is itt szokták

megtartani, ez segített az otthonos légkör és a közvetlen beszélgetés kialakításában. A résztvevők azok a személyek voltak, akik korábban aláírták a Csongrádi Borklaszter szándéknyilatkozatát és a harmadik alkalommal eljöttek. Előtte kétszer már az alacsony részvétel miatt halasztani kellett az időpontot. Ezen időpontban 6 fő jelent meg, akik az aktív alapsokasághoz viszonyítva a Csongrádi Hegyközségben mintegy 30%-ot képviseltek, melyhez szükséges hozzátenni, hogy az aktív 30%. A hegyközségi tagok nagy részét az idősebb korosztály alkotja, akik inkább passzív szerepet töltenek be a hegyközségen belül.

A bizalmi index-el kapcsolatos mutatók nagy hatással vannak az ország gazdasági helyzetére, köztük a beruházási hajlamra is. Ennek jelentősége abban mutatkozott meg, hogy a Csongrádi Borklaszter célja egy feldolgozó üzem létesítése volt, ami a termelők kiszolgáltatottságának enyhítését szolgálta volna. A módszertannál a Fehér István által bevezetett A-1 –es vizsgálati lap (Mérei 1998) alapján állítottam össze a kutatáshoz szakmailag és pszichológiailag szükséges kérdéseket, amit gyakorló pszichológussal, Dékány Mariannával ellenőriztettem. Egyébként ez a legelterjedtebb vizsgálati lap típus, így bátran alkalmazható.

A különféle mérlegelési szempontok között a rokonszenv, a közösségi funkció, az egyéni tulajdonságok, képességek és készségek, valamint a közösségi helyzetre, népszerűsége vonatkozó kérdések szerepeltek. A kutatás végeredménye egy kapcsolati háló, úgynevezett szociogram, mely a kölcsönösség alapján kerül bemutatásra.

A felmérés kiegészült egy Lányi (2008) alapján alkalmazott személyiségteszttel is, mellyel a vezető személyiségek kiválogatása, a céltudatosság és a hatékonyság feltérképezése volt a cél.

3.1.4. Összehasonlító költségelemzés és érzékenységvizsgálat

A 2009-ben elvégzett saját kutatás alapján összeállított modellt és adatait igyekeztem összehasonlítani a 2017-es saját félig strukturált mélyinterjúk kutatás adataival. Mivel a beérkezett adatok alapján nem lehet reprezentatív az elemzés, mert sem anyagi forrás, sem a kutatást segítő körülmény nem állt rendelkezésre az elkészítés ideje alatt, így készítettem egy érzékenységvizsgálatot is. Ez utóbbi a szőlő átlaghozama, a hektáronkénti beművelési költség és a szőlő felvásárlási árának vonatkozásában ad egyfajta segítséget. Mindhárom dimenziót ugyan nem lehetséges bemutatni, de a két dimenzió értékeit egy adattá transzformálva már megjeleníthető a három dimenzió bizonyos esetekben, mely már reális és közelítő gyakorlati értékkel mindenképpen bír. Lényeg, hogy a termelő az átlagos hozam és a várható szőlő felvásárlási ár alapján látja, hogy mennyi pénzt költhet az egy

hektár szőlőjére, ha azt szeretné, hogy az nyereséges legyen. Ehhez nagy segítség lehet az, ha a termelő előre tudja a szerződése miatt, hogy milyen felvásárlási árakkal számolhat.

3.1.5. AKI adatok SPSS-sel való feldolgozása – Varianciaelemzés

A disszertáció szintjéhez méltóan SPSS elemző szoftver segítségével is készítettem elemzést, mely a szőlő bizonytalan árát és a költség-árbevétel viszonyát hivatott bemutatni. A kutatási módszer azért került a primer kutatások közé, mert az adatok a saját igényeimnek megfelelően lettek lekérve a tesztüzemi adatbázisból üzemsorosan, és alapvetően nyers adatnak számítanak. Ebben a formában és ilyen vizsgálatot tudtommal még senki nem végzett ezen adatbázison.

Az AKI adatbázisa, amit lekértem üzemi szinten és ágazati szinten tartalmazza a 2001- és 2016 közötti évek számait, melynél az üzemek mérete, a költségek és a felvásárlási árak a mérvadóak. A hely hiánya és a reprezentativitás miatt csak az ágazati adatokra történt számításokat mutatom be. A tesztüzemi adatok eredményét Ábel-Hegedűsné Baranyai (2017) jól összefoglalja a „Szőlőtermelő gazdaságok jövedelmezőségének vizsgálata” c. munkájában.

Az IBM SPSS Statistic 20-as szoftver programcsomagjának alkalmazásakor a leíró statisztikát, a varianciaanalízis előtt kötelezően elvégzendő homogenitás vizsgálatot, majd a tényleges varianciaelemzést használtam.

„A varianciaelemzés két vagy több sokaság várható értékének összehasonlítására szolgál, s lényegében azt vizsgálja, hogy van-e különbség két vagy több csoport átlaga között.”(Sajtos - Mitev 2007.160.p.)

A varianciaelemzést követően a szoftver segítségével lekértem az önköltségi adatokat és a szőlő (Ft/kg), valamint a palackozott bor (Ft/l) értékesítési árát üzemméretek szerint bontva és ezen négy tételre mind a 16 évre vonatkozóan leíró statisztikához tartozó adatokat. Ezekből végül az átlagot és a mediánt felhasználva elkészítettem minden esetre az ár-költség diagramot, megjegyzem a bornál nem lehetett minden esetre diagramot készíteni.

3.1.6. A szőlő feldolgozási alternatíváinak költségelemzése

Számos kutatás és mélyinterjú alaptényezője, hogy a szőlőtermelés akkor lehet jövedelmező, ha átfogjuk az egész vertikumot. Erre pedig több feldolgozási alternatíva létezik.

A 2016-ban és 2017-ben megtapasztalt, tényszerű és gyakorlatias információk felhasználásával elkészítettem a szőlő hozzáadott értékét képviselő lehetséges végtermék-kategóriák költségelemzését. Ezek alapján bemutatom a bor, a

pálinka és a dobozos 100%-os szőlőlé feldolgozási alternatíváit. A kutatás során kitérek a gyakorlati nehézségekre és finanszírozási igényekre is, mellyel számolni szükséges a megvalósítás esetén.

3.1.7. Félig strukturált mélyinterjúk

A mélyinterjúkat a kutatás elején, 2013-ban és 2014-ben az együttműködések és szövetkezet témában, a 2016 és 2017-es években a jövedelmezőségre és a szerződéses rendszerre vonatkozóan végeztem el, amit később egy félig strukturált kérdőív is segített, a könnyebb értékelés miatt. Egyes személyek csak egy témában voltak releváns hírforrások, mások akár több területre terjedően is válaszoltak a kérdésekre.

4. EREDMÉNYEK

4.1. A magyar szőlőtermelés és bor előállítás alakulása és a változások főbb okai

A KSH adatai szerint a termő szőlőterület és az évek között negatív irányú kapcsolat van, mely azt mutatja, hogy az évszámok emelkedésével a termőterület csökken. Érdekes, hogy gyakorlatilag nincs kapcsolat a termésmennyiség és a termőterület között, mely valószínűleg azzal magyarázható, hogy a termésátlag és a termőterület között erős negatív irányú kapcsolat van. Ez alapján, ha csökken a termőterület, akkor nő a termésátlag, a termelékenység is növekvő tendenciát mutat. A termésmennyiség és a termésátlag között közepes kapcsolat van. Bár az átlaghozam tendenciája alapvetően nő, már ez a növekedés sem tudja kárpótolni az elvesztett területek termésmennyiségének kiesését, mert a csökkenő tendencia meredek.

Az adatok alapján az is egyértelműen kijelenthető, hogy a magyar termelés el tudja látni a magyar borfogyasztást, sőt exportra is képes még termelni az egyre kevesebb szőlőterület mellett is. Ennek oka, hogy az egy főre jutó borfogyasztás csökken és a lakosság száma is fogyatkozik. Utóbbi valószínűleg gyorsabban vált tendenciát a későbbiekben a családbarát intézkedések miatt.

4.2. Kockázatok és együttműködések

A szőlőtermelőknek a pénzügyi kockázatokkal, a kifizetési feltételek bizonytalanságaival, a támogatások változásának folyamatosságával is szembe kell nézniük. Nagy kockázatot jelentenek a termelés során az egyre szélsőségesebb időjárási viszonyok, a jogszabályok és rendeletek felülírása és az ehhez szükséges operatív háttér nem megfelelő felkészültsége, valamint a szakemberhiány is, mely minden területen jelentkezik, már a szüretnél is.

Ezek mind olyan jellemzők, melyek arra ösztönzik a termelőt, hogy feladja a gazdálkodást, de legalábbis ossza meg a kockázatot és ne csak szőlőtermelésből akarjon megélni. A hosszútávú perspektíva ebben a tevékenységi körben a csak szőlőtermelésből élők számára nem létezik, hacsak az együttműködések révén nem tudja ezeket a kockázatokat minimalizálni.

A világ borkereskedelme koncentrált, ezért Magyarországon is szükségszerű az együttműködés a versenyképesség elérése és megtartása miatt. Jelenleg az együttműködések még, ha vannak, akkor is nagyon gyengék, ami főleg a bizalmatlanságra vezethető vissza. A legfontosabb együttműködési formák a

hagyományos bortermelőknél elsősorban szövetkezeteket, az „újvilági országokban” többnyire klasztereket jelentenek.

Szabó Gábor (2010), úgy véli, hogy elsősorban az együttműködésre kell koncentrálni, a forma és a név gyakorlatilag lényegtelen. Az a fontos, hogy legyen egy szervezet, mely összefogja a termelőket, azaz a tagokat és képviseli őket a piacon, hogy legyen a tagoknak alkupozíciója. Amennyiben ez sikerül, akkor a gazdálkodásból származó jövedelem növekedhet, több maradhat a termelők zsebében.

A sikerfaktorok között a nagy mennyiségű homogén áru, a nagy piaci részesedés, a másodlagos együttműködések, a kölcsönös függőség, az önkéntes forma, az érdekérvényesítés, a fejlesztés és innováció, a hosszútávú stratégia, a kormányzati támogatás (pénzügyileg és rendeletekben is), a méretgazdaságosság, a jó ár-érték arány áll, mely a jó minőségi márkát is meghatározza.

4.3. A szőlő felvásárlási ára és a szerződéses rendszer

„Az ágazatban olyan 72 ezer szőlőtermelő van és 2-3 ezer borász. A borászok eddig még módjával elbírták adni a borukat, eddig még nagyjából talpon bírtak maradni, de a szőlősök végképp nem. Még egy ilyen év, hogy lemegy felére a szőlő ára és teljesen padlót fognak. Eddig is mindig penge élen táncoltak a szőlősök.” (Kispál S.2014.07.16) Majd hozzáteszi, így csak a kereskedelem jár jól, mert ő nyeli le az árrést és biztosítja magának a fennmaradást. A cél, hogy elérjük a szerződéses alapon tervezhető és tisztességes megélhetést biztosító szőlőárakat.

„A fenntartható szőlőtermesztés alapja – és neuralgikus pontja – a szőlőár, ami a megfelelő megélhetést kell, hogy biztosítson a termeszítőnek.” (Brazsil 2017 in Viniczai 2017a 8.p.)

A fenti idézetek mutatják be leginkább, hogy a megfelelő szőlőárnak és a megfelelő szerződéses rendszernek mekkora szerepe van az ágazatban. A HNT 2014 óta készít szőlőár előrejelzéseket, amit 2017-től a kötelező szerződéses rendszer (adott feltételek esetén) is, mint piaci intézkedés kiegészít.

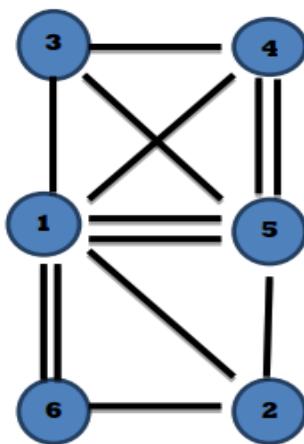
Az előrejelzések alapvetően jól tartalmazzák a szőlő bekerülési költségeit, azonban azok csak javaslatok és nem védőárak, így a biztonságos megélhetést sem tudják biztosítani. Az átlaghozamoknál nem az országos átlaggal számolnak, így adott esetekben még azok is alacsonyabbak a ténylegeshez képest. A legtöbb felvásárló kerüli a korrekt szerződéseket (hiszen azzal kisebb lesz a pénzügyi mozgástere), a gyakorlatban általában utólag raknak a termelő elé egy papírt,

hogy írja alá, és az árak és ahhoz tartozó feltételek is egyoldalúan változnak, ahogy az átvétel időpontja is, ráadásul, amíg a „papírgyűjtemény” nem teljes, nincs részfizetés sem. A kölcsönösség hiányzik a szerződésekből, így a megfelelő együttműködési alaptól messze elmarad az intézkedés. A borászok hozták létre a dokumentummintákat, amiket kedvük szerint változtathatnak is egyoldalúan, így a szőlőtermelők továbbra is kiszolgáltatottak és még inkább bajban vannak, mint eddig. A 2017-ben elért termelők számára is előnyös résztulajdonság, mint például, hogy még abban az adott szüreti évben fizessék ki a szőlőt a felvásárlók, amelyekben megvették, megszűnt.

4.4. Együttműködési attitűdök vizsgálata

A megérkezettek a vártnál jóval kevesebben voltak, ez veszélyeztette nemcsak a kutatás elvégzését, de a klaszter megalapítását is. Ez a negatív eredmény is eredmény. Az összes választás száma 120-t ad, a kölcsönös választások száma 17-et. Az eloszlási mutató átlagosan 2-es érték, általában minden személy másik két személyt jelölt meg egy adott kritérium alapján.

2. ábra A tervezett Csongrádi Borklaszter tagjainak szociogramja

Forrás: Mérei (1998) 59-60 p. alapján saját szerkesztés

A vonalak a kölcsönös kapcsolatot jelentik a szimpatikus választások kritériumainál. A 2. ábrán csak azok vannak jelölve, amik ugyanarra a kritériumra vonatkoztak. Minél több egy alakzatban a kedvező helyzetű személy, annál jobb lehet az alakzat társas légköre, így több esély van a sikerre. Ez alapján elmondhatjuk, hogy kedvező a társaság az összes érintett számára, mert mindenkinek van kölcsönös kapcsolata, sőt a csoport felének legalább átlagos a kölcsönös pozitív kapcsolatok számával jelzett értéke.

A válaszadók egy teljesen zárt, téglalap alakzatban helyezkednek el, nincs olyan, aki magányos lenne, ami pozitív. Az alakzatban mindenkinek van legalább két kapcsolata. Központi elhelyezkedés jellemző az 1,4,5-ös számmal jelzett személyekre, a központ befolyása alá vont társas övezet alá esik a 2,3,6-os személy. A CM mutató értéke 50-50, azaz 50%-a az embereknek a központhoz, 50% az ehhez tartozó befolyás alá vont területhez tartozik.

A csoportkohéziót jellemző mutatók kedvezően alakultak, ehhez azonban az is hozzátartozik, hogy a résztvevők száma nagymértékben csökkent a tervezetthez. Közvélemény nem alakult ki, a választásokat éppen olyan kevésbé irányítja a csoportnorma, mint a vezetővel való azonosulás útján átvett közös vélemény. A válaszok szubjektívek, érzelmektől vezéreltek, nincsenek összehangolva. Nincsenek kialakult közösségi szerepek sem. Ennek oka, hogy a „szőlős társadalom” a privatizációval gyakorlatilag eltűnt, új pedig még nem forrta ki magát. A felmérést kiegészítő személyiségi teszt alapján elmondható, hogy a vizsgálatban résztvevők inkább pozitívak, mint negatívak és legalább két személy alkalmas vezetőnek is.

4.5. Összehasonlító költségelemzés és érzékenységvizsgálat

„A kutatásoknak közelebb kell kerülnie a termelőkhez és választ kell adnia a mindennapi szőlőtermesztés gondjaira is. A szakmaközi szervezetet be kell vonni a kutatási programok kialakításába.” (HNT 2016b 15.p.)

A fenti idézetnek megfelelően készítettem egy kérdőívet a hegyközségi tagoknak a jövedelmezőségről, azonban minimális lehetőségem volt a terjesztésre, és így a válaszok is csak kiindulási pontnak tekinthetők. A válaszadók (13 fő) abban nagyon egyet értettek, hogy a szőlő felvásárlási ára 130-131 Ft/kg-tól elfogadható, ha a költségeket, az amortizációt és a következő évi beművelést is figyelembe vesszük.

A 2009-es csongrádi felmérés és a friss adatok (2017-2018.jan.) összehasonlításának eredményeként elmondható, hogy (1,042 helyett 1,846) egy kicsit javult a helyzet a szőlőtermelők anyagi biztonságát figyelembe véve. Kisebb az egységnyi veszteség (2009-ben a veszteség akár 40%; 2017-ben akár 19%).

Az érzékenységvizsgálat is a költségekkel számol, de alapja, hogy a jövedelmezőséget a szőlő átlagtermése (40-150/ha), az egy hektárra fordított költsége (350 E Ft-1,5 millió Ft/ha) és a szőlő felvásárlási ára (45-155 Ft/kg) határozza meg. A profit eléréséhez pedig a veszteséget kell minimalizálni a költségcsökkentés révén és a bevételt maximalizálni az átlaghozam és a felvásárlási ár emelésével. A gyakorlati úton végiggondolt tényezők képlete adja meg tulajdonképpen a nyereséget vagy veszteséget. Így, ha arra készíték egy

érzékenységvizsgálatot, akkor megmondható az is például, hogy ha 2013-2017 között tudjuk az átlagtermést, akkor mi az a maximális összeg, amit ésszerűen lehet egy hektár szőlőültetvényre költeni. A hely hiánya miatt itt most csak az egyik táblázat egy részét mutatom be.

4. táblázat Az érzékenységvizsgálat egyik táblázatának részlete

		A szőlő beművelési költsége (ezer Ft/ha)													
		350	400	450	500	550	600	650	700	750	800	850	900	950	1000
Átlagtermés (q/ha)	A szőlő felvásárlási ára (Ft/kg)	A szőlő beművelési költségből keletkezett önköltség (Ft/kg)													
	40	155	88	100	113	125	138	150	163	175	188	200	213	225	238
45	150	78	89	100	111	122	133	144	156	167	178	189	200	211	222
50	145	70	80	90	100	110	120	130	140	150	160	170	180	190	200
55	140	64	73	82	91	100	109	118	127	136	145	155	164	173	182
60	135	58	67	75	83	92	100	108	117	125	133	142	150	158	167
65	130	54	62	69	77	85	92	100	108	115	123	131	138	146	154
70	125	50	57	64	71	79	86	93	100	107	114	121	129	136	143
75	120	47	53	60	67	73	80	87	93	100	107	113	120	127	133
80	115	44	50	56	63	69	75	81	88	94	100	106	113	119	125
85	110	41	47	53	59	65	71	76	82	88	94	100	106	112	118
90	105	39	44	50	56	61	67	72	78	83	89	94	100	106	111
95	100	37	42	47	53	58	63	68	74	79	84	89	95	100	105
100	95	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100
105	90	33	38	43	48	52	57	62	67	71	76	81	86	90	95
110	85	32	36	41	45	50	55	59	64	68	73	77	82	86	91

Forrás: Saját szerkesztés

A zöld alapján megtérül a szőlőre költött pénz, a piros alapján nem. Így leolvasható, hogy 75q/ha átlagtermés esetén 120Ft/kg felvásárlási ár mellett is maximum 120Ft/kg önköltség lehet, hogy elkerüljük a veszteséget. Ez hektáronként 900 ezer Ft ráfordítást jelent.

4.6. AKI adatbázis elemzése varianciaanalízissel

Az adatbázist először letisztítottam, kiszűrtem a hiányzó adatokat. Az elemzés figyelmen kívül hagyja a 200Ft/kg feletti szőlő és a 800Ft/l feletti bor előállítás értékeket. A felvásárlási áraknál nem számol a szőlő 400Ft/kg feletti és a palackozott bor 10.000Ft/l feletti értékeivel sem. A palackozott bor alkalmazása azért indokolt, mert a jelen folyamatok a minőségi bortermelést preferálják. Az adatokhoz lekértem a leíró statisztikákat is. A varianciaelemzést megelőzően elkészítettem a variancia-homogenitást a költség és a felvásárlási ár tekintetében is mind a szőlő, mind a bor tekintetében. A normalitásvizsgálatot kihagytam, mert a minta önmagában is előfordul a természetben.

A szőlő önköltségénél n=1913, a bor önköltségénél n=807. A szőlő értékesítési átlagáránál n=3343, a palackozott bor értékesítési átlagáránál n=194.

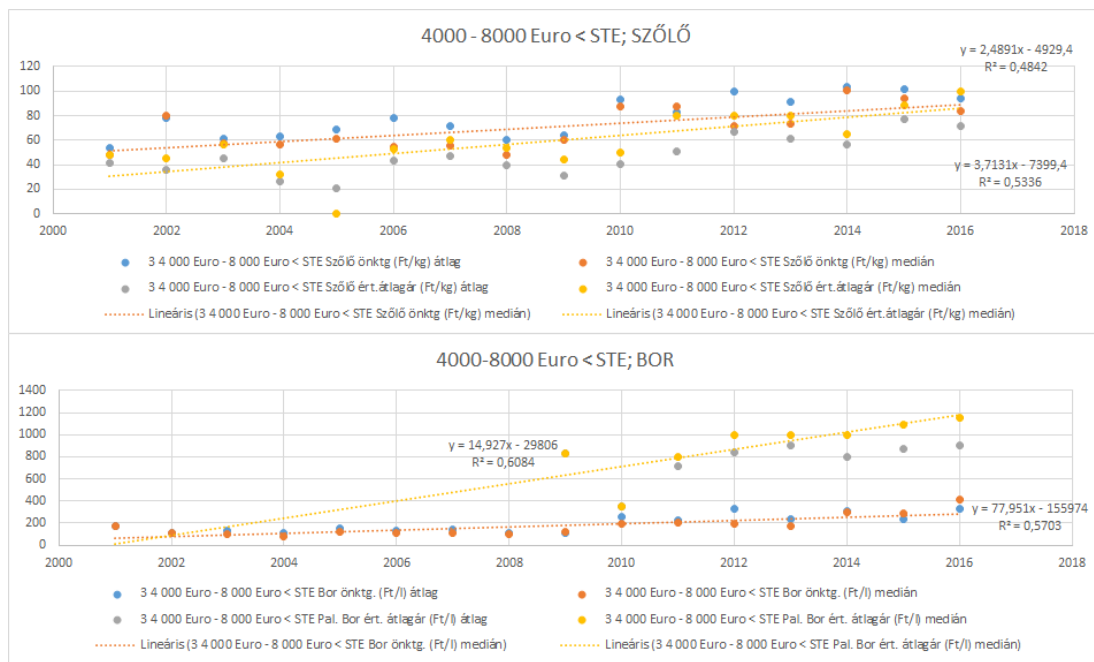
A tényleges módszertan eredménye, hogy a szőlő önköltségénél van jelentős különbség az évek vonatkozásában. Ezt abból tudjuk, hogy a szignifikancia szint

nulla. Tehát a szőlő önköltsége a vizsgált években sokat változott, nehéz megmondani az átlagos költséget. A bor főtermék önköltségének szignifikanciája ugyancsak nulla.

A szőlő és bor felvásárlási áaira vonatkozóan az elemzés azt mutatja, hogy a szőlő értékesítési átlagárában jelentős különbségek vannak, mert nulla a szignifikancia szint, míg a palackozott bor értékesítési átlagárának esetében egyértelműen növekedés tapasztalható, ami természetes.

Visszafelé gondolkodva, bár a palackozott bor értékesítési ára mindenképpen nő, a szőlő értékesítési ára eltérően mozog, tehát a szőlő ára nem feltétlenül magyarázza a bor árának növekedését. Ezt egyébként a mélyinterjúk is alátámasztották. Ezek után a szőlő és a bor üzemméretek szerinti átlagos felvásárlási árának és önköltségeinek átlagát és mediánját mutattam be.

A 6866 cellából kihagytam azon átlag és medián cellákat, ahol az üzemméret alapján az üzemszám nem érte el a négyet vagy a méretkategóriában nem volt meg a folyamatosság az adatokat tekintve. Az évenkénti üzemméret szerinti elemszámokat összesítettem, az összes diagramot elkészítettem úgy, hogy a mediánok értékeire lineáris trendet is illesztettem. Az átláthatóság érdekében úgy mutatom be, hogy a szőlő és bor számait egymás alá rendeztem. Három méretkategóriát emeltem ki.

3. ábra A második üzemméret (aránylag kicsi) átlag és medián adatai és trendjei

Forrás: Saját szerkesztés

4. ábra Az ötödik üzemméret (közepes) átlag és medián adatai és trendjei

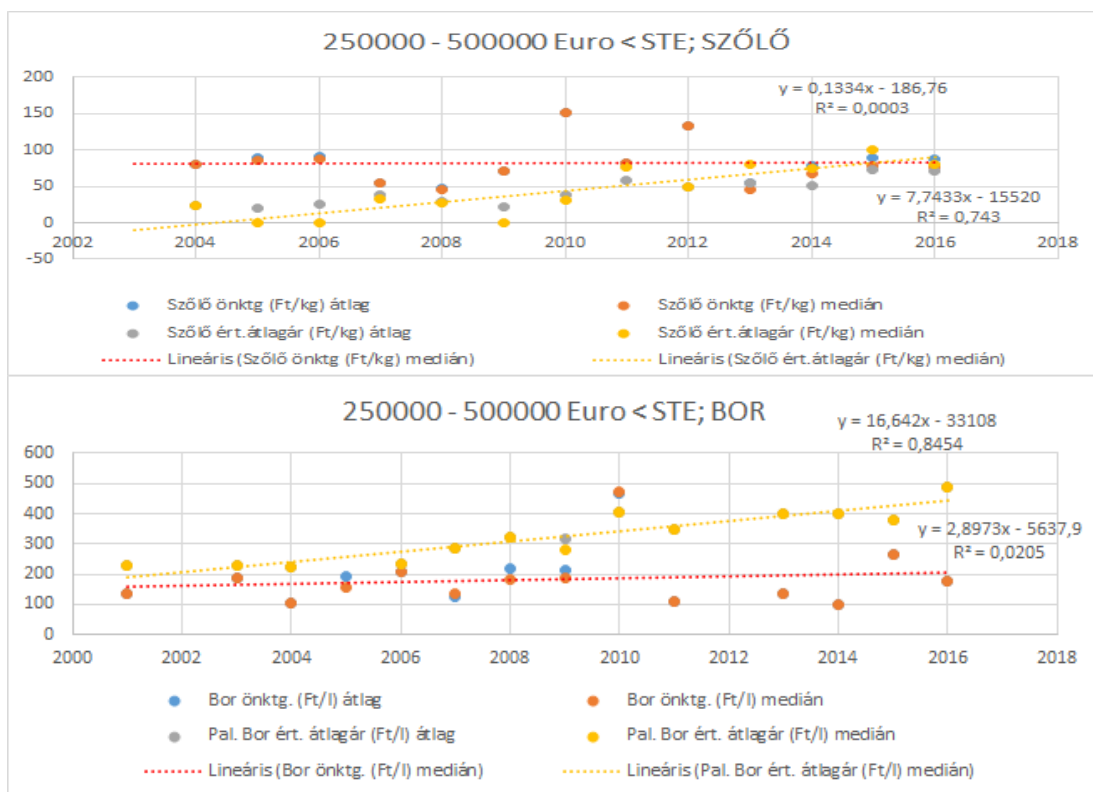
Forrás: Saját szerkesztés

A kicsi üzemméretnél a trendet figyelve megállapítható, hogy a szőlő önköltsége végig magasabb a szőlő értékesítési áránál, bár közelít egymáshoz. A bor esetében ugyanezen méretkategóriánál az értékesítési ár meredeken emelkedik 2002 óta, míg a költség csak enyhe növekedést jelez. Tehát eszerint a csak szőlőtermesztés veszteséges, míg a borértékesítés profitáló. (3. ábra)

A közepes üzemméret kategóriában a lineáris trend azt mutatja, hogy 2010-től az értékesítési ár meghaladta a szőlő önköltségét, míg a bor esetében az értékesítési ár alapvetően jóval magasabb a bor önköltségénél és csak minimálisan közeledik egymáshoz a két trend vonal. (4. ábra)

A nagy üzemméret kategóriájánál a trend szerint a szőlőnél 2015 volt a meghatározó év, amikor is az értékesítési ár elérte az önköltséget. A bornál az önköltség csak minimálisan emelkedett, míg az értékesítési ár meredekebb emelkedést mutat. (5. ábra)

Az üzemméretek szerinti adatok eredményeihez kapcsolódóan meg kell jegyezni, hogy a szőlő értékesítési árában látszódik egy olyan trend, miszerint a kicsik általában „aránylag magas” árat kapnak a közepes és nagy üzemekhez képest a szőlőért, a közepes üzemek kapják értékben a legkevesebbet és a nagyüzemeknél vannak általában a legnagyobb eltérések az éveket illetően. A kisüzemek értékesítési átlagárainál az is megfigyelhető, hogy 2004-ben szinte a felére esett vissza, mely valószínűleg a csatlakozással hozható összefüggésbe és a megindult import borok nagy mennyiségével magyarázható. A kitűnő eredmények, miszerint a közepes üzemek érhetik el a legnagyobb profitot, míg úgy is, hogy ők kapják „aránylag a legkisebb” árat abból adódhat, hogy a közepes üzemek a méretgazdaságossági feltételeknek jobban megfelelnek és a költségminimalizálást hatékonyabban tudják végrehajtani. A nagyüzemeknél az látszódik, hogy kb. másfélszeres értéken is képesek elszámolni a szőlőt, ahhoz képest, mint amit a kisüzemeknek adnak.

5. ábra A nyolcadik üzemméret (nagy) átlag és medián adatai és trendjei

Forrás: Saját szerkesztés

4.7. A szőlő feldolgozási alternatíváinak költségelemzése

Amikor szőlőt termel az ember, akkor tudnia kell, hogy azt milyen céllal teszi. Ha szőlőként értékesíti, akkor a mennyiség a cél, ha feldolgozásra szánja, akkor a minőség. Általában az előbbi a gyors fizetést és a megélhetés alapját adja, míg utóbbi a hozzáadott értékkel a plusz jövedelmet biztosítja és azt, hogy egész évben legyen bevételi forrás.

Elsőként a szőlő három evidens feldolgozási módját hasonlítottam össze a jellemzők után, majd a három alternatívára a költségösszetételeket is elkészítettem. A költségek összetevőit többnyire empirikus alapon állapítottam meg, illetve a szükséges hatósági illetékeket és díjakat kikerestem, a számomra kérdéses tételekben a mélyinterjúk és a másodlagos források segítséget választottam.

A szőlőlé esetében három variációban mutattam be a feldolgozással együttjáró költségeket. Egyrészt a 2017-es nettó felvásárlási árral (89 Ft/kg), másrészt a szőlő költségeit fedező szőlőárral (115-120 Ft/kg), végül harmadrészt a kívánt 130-150Ft/kg-os szőlőárral. A „bag in box”-os kiszerelést 1900Ft/dobozban határoztam meg, mint bevezető ár. Ez alapján az első két esetben profit realizálható, már ha eltekintünk a „tanulópénz” felszámításától, az utolsó esetben viszont már jobban megéri szőlőként értékesíteni a szőlőt.

A palackos borok esetében Koch 2015-ös adatait hívtam segítségül, és ugyancsak három módon számoltam. Ezek a magas, közepes és alacsony árszegmens variációi, amit ő maga határozott meg. A bor árából számoltam vissza a szőlő árát. Ez alapján elmondható, hogy még az alacsony árszegmensben értékesített borok esetén is kigazdálkodható a 100-150Ft/kg- os szőlőár, de például a magas árszegmens esetén ez elérheti akár a 410Ft/kg-os szőlőárat is. Ezek alapján tehát igenis meg tudják fizetni a felvásárlók a szőlő legalább önköltségi árát, ha akarják. Ha az adatok értékénél figyelembe vesszük az inflációt is, akkor még magasabb szőlőárakkal szembesülünk, ami 102,71 Ft/kg-tól egészen 421,11Ft/kg-ig tartó intervallumot jelöl meg a különböző kategóriákban.

A pálinka költségösszetételét is számoltam, de mivel a rendelkezések alapján kereskedelmi forgalomba csak kereskedelmi főzőben készült pálinkát lehet hozni, aminek az együttes költségeit (jövedéki adó+főzetés literenként 50%-os alkohol mellett a csomagolással kb. 3000-4000Ft/l) aligha lehet kigazdálkodnia egy szőlőtermelőnek, aki a beruházásra pénzügyileg nincs felkészülve. Ezt az alternatívát elvettem.

5. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ KUTATÁSI EREDMÉNYEK

1. Újszerű eredményként rendszerbe foglaltam azon okokat, melyek hatással lehettek a szőlőültetvények drasztikus csökkenésére és empirikus alapon ezeket prioritási sorrendbe is tettem, valamint befolyásolási értéket is rendeltem hozzájuk. A legfontosabb okok a pénzügyi fenntarthatóság és a fizetési feltételek megfelelő kialakítása, mely a hosszútávú perspektívát is megalapozhatja. Az okok mérséklésére és megoldására is javaslatokat tettem.
2. Új eredményként a kutatás egy együttműködési attitűd vizsgálatot is bemutat, mely egyedi és ötvözi a pszichológia és a szőlőtermelés gyakorlati elveit, egyúttal bizonyítja a kritikus tömegben a bizalom hiányát, valamint a kiragadott személyeknél a meglévő bizalmat és ambíciót a vezetői feladatokra.
3. Új eredményt ad az általam alkotott érzékenységvizsgálat, mely a szőlőtermelés legfontosabb tényezőinek dimenzióit adja meg közelítés szinten. Segít a szőlőtermelőknek az átlagtermés és a várható felvásárlási ár alapján a maximális költség-meghatározásban a nyereség eléréséhez.
4. Az AKI adatbázisának felhasználásával új eredményként varianciaanalízissel igazoltam, hogy valóban van statisztikailag kimutatható eltérés a szőlőfelvásárlási árak között 2001-2016 között, míg a bor esetében egyértelmű a növekedés. Az adatokból képzett diagramok segítségével üzemméret kategóriánként bemutatható a szőlőtermelés jövedelmezősége, mely méretenként eltér.
5. Új eredményeknek számítnak a szőlő alapfeldolgozásával járó jellemzők és az ahhoz tartozó költségek megadása is, mely ezúttal már összehasonlíthatóvá válik. Ez alapján gyakorlati segítséghez juthatnak a szőlőtermelők a feldolgozást illetően, megtudhatják a versenyképes és gazdaságos feldolgozás irányait, nehézségeit és nyereségtartalmát egyaránt.

6. ÖSSZEFOGLALÁS ÉS JAVASLATOK

A szakirodalom és a tapasztalatok tanulmányozása után megfogalmazott feltételek gyakorlatilag hiánytalanul beigazolódtak, illetve az első hipotézis esetében a szőlőterületek csökkenése más okokra is visszavezethető, úgyhogy ez részben igazolt. A kivágási és szerkezetátalakítási támogatások, az előregedett szőlős társadalom, a gyorsan változó jogszabályok és rendeletek, az adminisztrációs terhek és az egyre szélsőségesebb időjárás, az előregedett ültetvények és a szakemberek hiánya, az uniós csatlakozás és a gazdasági válság, az együttműködések kicsi száma és a bizalmatlanság mind olyan szempont, ami a kedvezőtlen jövedelmezőség mellett közrejátszott abban, hogy ennyire lecsökkent az ültetvények területe.

Az első kutatási kérdésre a válasz, miszerint fent marad-e Magyarország a világ borpiaci térképén nehéz megmondani. A jelenlegi tendencia alapján, mely a gazdasági válság utáni bukást kipihelve 2013-ig javult, majd a folyamatosan csökkenő szőlőárak jellemezzék, azt lehet mondani, hogy fennmaradhat. Ugyanakkor a borvilágban meglévő jelenlegi állása nagy valószínűséggel romlani fog a szőlőtermelés szempontjából, ha érdemi és nagy volumenű változások nem lesznek.

5. táblázat A kiinduló hipotézisek elfogadása és cáfolása

A hipotézis száma	Hipotézis	A hipotézis eredménye
H1	A szőlőnek bizonytalan a jövedelmezősége Magyarországon, és ez is oka a szőlőterületek csökkenésének.	Több módszertan által is beigazolódtott a bizonytalanság. Részben igazolt a területek csökkenésében betöltött szerepe.
H2	A magyar szőlőtermelők támogatnák a kölcsönösen elfogadható és kiszámítható szőlőár bevezetését.	Igazolt
H3	Kevés a tényleges együttműködés Magyarországon a szőlő- és borvertikumban. H3: Ennek egyik alapvető oka a csongrádi térségben a bizalomhiány.	Igazolt
H4	H4: A magyar szőlőtermesztés is lehet jövedelmező.	Igazolt

Forrás: Saját szerkesztés

A jövedelmezőség szempontjából hatalmas segítség az életüket a szőlőben töltő személyek tapasztalatainak továbbadása, az átlaghozam szükségszerű emelése, az ültetvények korszerűsítése és a túlzott kiadások elkerülése. Mindenképpen előnyös hosszútávon az egész vertikum átfogása. A kutatás a gyakorlati

szempontokban is tud segíteni, hiszen az érzékenységvizsgálat és az alternatív feldolgozási technológiák jellemzése olyan összefoglaló, mely nagyban tartalmazza az empirikus tényezőket és az általam összegyűjtött tudást. Egyfajta mankóként szolgálhat a céltudatos szőlőtermelők részére, akik továbbra is folytatni szeretnék ezt a hagyományosan szép, de nagyon nehéz és kihívásokkal, problémákkal teli tevékenységet, ami főállásként gyakran az életszínvonalra is negatív hatást gyakorol.

Az eredmények azt mutatják, hogy a gazdák bármennyire is tiltakoznak és halogattják az együttműködést, előbb-utóbb már csak kényszerből is integrálódniuk szükséges, ahhoz hogy fent tudjanak maradni, meg tudják tartani legalább a jelenlegi helyzetüket, versenyképesebbek és fejlődő képesebbek legyenek.

Úgy gondolom, hogy az online aktualizált kérdőívemet érdemes a hegyközségi tagoknak eljuttatni országos szinten a későbbiek folyamán, mert nagyon sok információhoz hozzájuthatunk, ami a későbbiekben a szakszerű döntéseket, a gyakorlati szempontú jogszabályi megvalósítást, az egyszerűbb adminisztrációt, a költségek jobb átláthatóságát adja, mely hasznos mindenképpen és jól kiegészíti az új stratégiát. Szerintem nagyobb hangsúlyt kell fektetni a szőlőtermelők jobb érdekképviselésére és érvényesülésére, amihez jó kiindulópontot adhatnak a kérdőívek eredményei. A sok új változásról pedig a visszajelzések tudják megmondani azt, hogy mennyire jók a gyakorlatban és hogyan hatnak a termelők életére.

7. IRODALOMJEGYZÉK

1. ÁBEL I. – HEGEDŰSNÉ B. N. (2017): Szőlőtermelő gazdaságok jövedelmezőségének vizsgálata. In: *Borászati füzetek*. 2017 (3). 29-33 p.
2. EUROSTAT (2017b): Agriculture, forestry and fishery statistics 2017 edition. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/8538823/KS-FK-17-001-EN-N.pdf/c7957b31-be5c-4260-8f61-988b9c7f2316> Kereső: Goggle. Kulcsszavak: eurostat. Letöltés: 2018.08.03.
3. GYÖRE D. (2018): Személyes közlés. 2018.07.02. Gödöllő
4. HNT (2017a): A magyarországi szőlő-bor ágazat stratégiája. In: ÉVES DUNA BORRÉGIÓS KONFERENCIA (Kiskőrös) 2017.02.14.
5. HNT (2016b): A magyarországi szőlő-bor ágazat stratégiája. 1. változat. https://www.borrend.hu/borrend/s/oldsiteimg/s/hirek/a_magyarorszagi_szolo_bor_agazat_strategiaja.pdf Kereső: Google. Kulcsszavak: szőlő, bor, stratégia. Letöltés: 2016.08.28.
6. OIV (2015a): 2015. Statistical Report on World Vitiviculture situation 2015. <http://www.oiv.int/oiv/info/enpublicationsstatistiques>. Kereső: Google. Kulcsszavak: OIV statistics Letöltés 2016.01.25.
7. OIV (2017a): OIV report on the world vitivicultural situation. (OIV-Sofia-29/05/2017) During the 40th World Congress of Vine and Wine <http://www.oiv.int/public/medias/5348/press-release-2017-bilan-en.pdf> Kereső: Google. Kulcsszó: OIV. Letöltés: 2017. 08.24.
8. OIV (2017b): 2017 World vitiviculture situation <http://www.oiv.int/js/lib/pdfjs/web/viewer.html?file=/public/medias/5479/oiv-en-bilan-2017.pdf> Kereső: Google. Kulcsszó: OIV. Letöltés: 2017. 08.24.
9. OIV (2017c): World vitiviculture situation. <http://www.oiv.int/public/medias/5597/ppt-en-40thoivcongress-bulgaria.pdf> Kereső: Google. Kulcsszó: OIV. Letöltés: 2017. 08.24.
10. OIV (2017d): Global Economic Vitiviculture Data. Paris, 24 october 2017. www.oiv.int/public/medias/5681/en-communiu-depresse-octobere-2017.pdf Kereső: Google. Kulcsszó: OIV 2017. Letöltés:2018.09.28.
11. KIS M. ZS. (2015): Vidékfejlesztési Program 2015-2020. NAK ORSZÁGOS KÜLDÖTTGYŰLÉS. Gödöllő. 2015.április 21.
12. KISPÁL S.(2014): Személyes közlés. 2014.07.16.Csongrád-Bokros
13. LÁNYI K. (2008.): A környezetvédő viselkedés és az egészségviselkedés összefüggése. Doktori Értekezés. Debreceni Egyetem Multidiszciplináris Doktori Iskola. 140.p.
14. MÉREI F. (1998): „Közösségek rejtett hálózata – Szociometriai értelmezés.” Budapest: Osiris Könyvkiadó. 351.p.
15. MIKLÓSI P. (2011): Korpás A.: „A jó borász nem iparos, hanem művész”. In: *Új szó*.2011.09.27. <https://ujso.com/napilap/interju/2011/09/27/a-jo-borasz-nem-iparos-hanem-muvesz> Kereső: Google. Kulcsszavak: a gazdálkodás elve. Letöltés: 2017.10.19.

16. SAJTOS L.- MITEV A. (2007):SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Budapest: Alinea kiadó. 398.p.
17. SZABÓ G. G. (2010): Családi gazdaság és szövetkezés. 25-39.p. In: Rózsás A. (szerk.) *A magyar agrár- és vidékfejlesztés kilátásai*. Budapest.: Agroinform Kiadó. http://econ.core.hu/file/download/szgg/csaladi_gazdasag.pdf. Kereső: Google. Kulcsszó: szövetkezés. Letöltés: 2017.10.25.
18. SZÉKELY M.-BARNA I. (2002).: Túlélőkészlet az SPSS-hez. Budapest: Typotex Elektronikus Kiadó Kft.. 166-226.p.
19. SZTANEV B. (2014): A bor női szemmel. Budapest: Alinea Kiadó. 217p.
20. VINICZAI S. (2017a): Két évtized a szőlő-bor ágazatban. In: *Borászati füzetek*. 2017 (1).8.p.

8. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNYOS PUBLIKÁCIÓK

Idegen nyelven megjelent folyóiratcikkek:

1. **G. Kispál** – I. Takács (2016): Winery corporations in Europe and in the world. In: *ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS*, 18:(3). pp. 164-170. ISSN 1508-3535
2. **G. Kispál** (2017): Examination of adapting the contractual system in the Hungarian wine sector . In: *ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS* 19:(2) pp. 108-113. ISSN 1508-3535

Magyar nyelven megjelent folyóiratcikkek:

1. **Kispál G.** – Liebmann L. (2011): A csongrádi szőlőtermelők gazdasági helyzete. Károly Róbert Főiskola Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar tudományos közleményei. In: *ACTA CAROLUS ROBERTUS* 1. (1). 69-80.p. 139 pp. ISSN 2062-8269. Főszerkesztő: Takácsné György Katalin, Felelős szerkesztő: Csernák József. Felelős Kiadó: A kar dékánja. Gyöngyös.
2. **Kispál G.** – Takács I. (2012): „Ízlések és borok” - A csongrádi borok pozicionálása. Károly Róbert Főiskola Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar tudományos közleményei. In: *ACTA CAROLUS ROBERTUS* 2. (2). 69-80.p. 133 pp. ISSN 2062-8269. Főszerkesztő: Takácsné György Katalin, Felelős szerkesztő: Csernák József. Felelős Kiadó: A kar dékánja. Gyöngyös
3. **Kispál G.** (2013): A Csongrádi Borklaszter megvalósíthatósága. International Conference on Economics and Business Management. Menedzsment Szekció. 2013.november 23. Cluj-Napoca. In: *KÖZGAZDÁSZ FÓRUM*. 17 (4-5) 98-114.p
4. **Kispál G.** (2014): „Ízlések és borok” - A csongrádi borok pozicionálása. In: *GAZDÁLKODÁS Agrárökonómiaia tudományos folyóirat*. 2014.(6). 541-550.pp. Kiadó: Nemzeti Agrárszaktanácsadási Képzési és Vidékfejlesztési Intézet. HU ISSN 0046-5518.
5. **Kispál G.** (2014): Csongrádi szőlőtelepítés, avagy a csongrádi térség fenntarthatóságának lehetséges alternatívája. In: *BORÁSZATI FÜZETEK*. Kutatási rovat. 2014. 25. (6) 5-12.p. HU ISSN 1217-9337

6. **Kispál G.** (2015): Öntözés a borvidékeken?! In: BORÁSZATI FÜZETEK.. Kutatási rovat. 2015.26. (1) 1-4.p. HU ISSN 1217-9337
7. **Kispál G.** (2016): Az öntözés és annak hatásai a borvidékeken. In: TÉR- GAZDASÁG- EMBER. 4 (1) 45-53.p. „Közzgazdász Kutatók és Doktoranduszok II. Téli Konferenciája” alapján Győr 2015.01.30-31. Széchenyi Egyetem.

Idegen nyelvű konferencia kiadványok:

1. **G. Kispál – A. Dunay** (2015)"Questions of Winegrape Irrigation in Hungarian Wine Regions" pp.140-149. In: ENOMETRICS XXII. Vineyard date Quantification Society. 27-30 May 2015. Brno, Czech Republic. The International Conference. Enometrics XXII. ISBN 978-80-7509-315-8. Publisher: Mendel University in Brno, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Czech Republic Editor: Sylvie Formánková

Magyar nyelvű konferencia kiadványok:

1. **Kispál G.** (2014): A Csongrádi Borklaszter leendő tagjainak szociometriai vizsgálata. In: Közzgazdász Kutatók és Doktoranduszok Téli Konferenciája Tanulmánykötet. 23-35.p.(Pécs) 2014.január 31-február 1. Szerkesztette: Hauck Zsuzsanna, Rattig Anita, Tóbi István. Felelős kiadó: Doktoranduszok Országos Szövetsége – Közzgazdaságtudományi Osztály. Nyomdai munkálatok: Underground Kiadó. ISBN 978-615-80044-2-8.
2. **Kispál G. – Egri Z.** (2014): A bizalom, mint a klaszteralapítás kulctényezője. Bizalom a Csongrádi Borklaszter leendő tagjainál. In: XIV. Nemzetközi Tudományos Napok. Konferenciakötet. 801-810.p. (Gyöngyös) 2014.március 27-28.ISBN 978-963-9941-75-5. Szerkesztette: Dr. Takácsné dr. habil György Katalin. Kiadó: Károly Róbert Főiskola. Gyöngyös.
3. **Kispál G.** (2014): A jövőbe vetett hit, avagy szőlőtelepítés a Csongrádi borvidéken. In: Makrogazdasági döntések - hálózati szinergiák Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötete. 52-65.p. (Sopron) 2014. november 12. Szerkesztette: Prof. Dr. Székely Csaba. Nyugat - magyarországi Egyetem Kiadó. Sopron. ISBN: 978-963-334-203-9
4. **Kispál G.** (2015): A szőlő- és borágazat felértékelődésének előzményei.p.7-14. In: Futó Z. (szerk.) „Tudomány és innováció a lokális és globális fejlődésért” című Nemzetközi tudományos zárókonferenciájának tanulmánykötete, SZIE-GAEK, Szarvas.

ISBN 978-963-269-512-9 A TÁMOP-4.2.2.B-15/1/KONV-2015-0013 számú és „A tudományos és kutatói munka, valamint életpálya korszerűsítése a Szent István Egyetem Békés megyei képzéseiben” című projekt. Békéscsaba. 2015.11.19.

Tudományos idegen nyelvű könyv/könyvrészlet:

1. **G. Kispál** (2016): Antecedents of image-building role of wine. (A bor imázsépítő szerepének előzményei.). XV th International Scientific Days Conference in Gyöngyös, at the Károly Róbert College, 30-31 March, 2016. „Challenges and Prospects for Innovation between 2014-2020” Papers of scientific days 835-844. ISBN 978-963-9941-92-2

Magyar nyelvű absztrakt:

1. **Kispál G.** - Almádi B. - Lajos A. (2014): A Csongrádi borklaszter beruházásának megvalósíthatósága és minőségbiztosítása. In: International Conference on Economics and Business Management. Konferencia helye, ideje: Cluj-Napoca, Románia, 2013.11.23 Cluj-Napoca: Universitatea Babes-Bolyai, p. 9.